

ÖMÜRBOYU TƏHSİL PROBLEMLƏRİ
ПРОБЛЕМЫ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
PROBLEMS OF CONTINUOUS EDUCATION

UOT 378

**ÖMÜRBOYU TƏHSİLİ TƏMİN EDƏN TƏHSİL İNFRASTRUKTURUNUN ƏSAS
ELEMENTLƏRİ VƏ ONLARIN TƏTBİQİ İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANDAKI
VƏZİYYƏT**

Abbas İlham oğlu Babayev

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı*

ORCID: 0000-0002-3939-9237

E-mail: abbas.babayev@arti.edu.az

Açar sözlər: *ömürboyu təhsil, Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi, ali təhsil müəssisələrinə qəbul, distant təhsil, kredit toplanması və transferi sistemi, qeyri-formal və informal təhsilin tanınması.*

Ключевые слова: *обучение на протяжении всей жизни, Национальная рамка квалификаций, прием в высшие учебные заведения, дистанционное обучение, система накопления и перевода кредитов, признание неформального и неофициального обучения.*

Key words: *lifelong education, National Qualifications Framework, admission to higher education institutions, distance education, credit accumulation and transfer system, recognition of non-formal and informal learning,*

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 oktyabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının beş strateji istiqamətindən biri ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılmasıdır [1]. Strategiyadan irəli gələn Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsində ömürboyu təhsil anlayışının tərfi verilsə də, ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun özündə nə ehtiva etməsi sonrakı dövrlərdə hər hansı bir sənəddə konkretləşdirilmədiyindən tam aydın olmamışdır [2]. Düzdür, həm adıçəkilən Strategiyada, həm də onun həyata keçirilməsi ilə bağlı qəbul edilmiş Fəaliyyət Planında ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması çərçivəsində əsas strateji hədəf və tədbirlər olaraq təhsil müəssisələrində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları əsaslı təlim metodologiyasına uyğun infrastrukturun yaradılması, təhsil müəssisələri şəbəkəsinin rasionallaşdırılması, distant təhsil, istedadlı və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün təhsil və inkişaf, yaşlıların təhsili, peşə-ixtisas və təhsil məsələləri üzrə məsləhət xidmətləri göstərən regional universal mərkəzlərin, müasir təminatlı peşə-tədris mərkəzlərinin və komplekslərinin qurulması, kampusların yaradılması, kitabxana fəaliyyətinin modernləşdirilməsi müəyyən edilmişdir [3]. Yuxarıda sadalanan tədbirlərə diqqətlə nəzər salsaq görürük ki, həmin tədbirlərin, demək olar ki, hamısı formal təhsili əhatə edir, baxmayaraq ki, ömürboyu təhsil anlayışının mahiyyətində istənilən öyrənmə forması ilə, yəni formal, qeyri-formal və informal, bilik, bacarıq və səriştələrin artırılması durur [4, s.18]. Ömürboyu təhsil infrastrukturunun yaradılması istiqamətində tədbirlərin yalnız formal təhsil ilə əlaqələndirilməsi ömürboyu təhsilin təşviqi üzrə alətlərin

spektrinin məhdudlaşdırılması və bu istiqamətdə qeyri-formal və informal təhsilin verə biləcəyi töhfənin düzgün qiymətləndirilməməsi ilə yanaşı, ömürboyu təhsil fəlsəfəsinin yanlış başa düşülməsi ilə də nəticələnə bilər.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, bu məqalədə əsas məqsəd ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun əsas elementlərini və onların tətbiqi ilə bağlı Azərbaycandakı vəziyyəti şərh etməkdir. Tədqiqatın əsas məqsədlərinə nail olmaq mövzu üzrə elmi ədəbiyyat ətrafı öyrənilmiş, müstəqil ekspertlərdən, elm və təhsil istiqamətlərindən dövlət sektorunda çalışan şəxslərdən, habelə təhsil müəssisələrinin nümayəndələrindən müsahibələr götürülmüşdür.

Ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun elementlərinin nəyə xidmət etdiyini anlamaq üçün ömürboyu təhsil anlayışının mahiyyətini başa düşmək zəruridir. İlk növbədə xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, ömürboyu təhsil təhsil sisteminə bir yanaşmadır və bu yanaşmanı hər hansı bir təhsil formasına, təhsil pilləsinə, yaş qrupuna, məkana və ya digər bir amilə məhdudlaşdırmaq anlayışın mahiyyətinə ziddir [4, s.19]. Çünki ömürboyu təhsili dəstəkləyən yanaşmanın əsas ideyası insanların bilik, bacarıq və səriştələrinin formalaşdırılmasına və təkmilləşdirilməsinə xidmət edə biləcək öyrənmə imkanlarının onlar üçün əlçatan edilməsi və öyrənmə nəticələrinin tanınmasıdır [5]. Burada ömürboyu təhsil anlayışı ilə bağlı müəyyən dairələrdə mövcud yanlış təsəvvürün aradan qaldırılması üçün əlavə etmək lazımdır ki, ömürboyu öyrənmənin təkcə məşğulluq imkanlarının yaxşılaşdırılmasına və ya işsizliyin qarşısının alınmasına xidmət etməsi şərt deyil [6]. Başqa sözlə desək, əlçatanlığının artırılması nəzərdə tutulmalı öyrənmə imkanları təkcə iqtisadi məqsədlərə deyil, istənilən məqsədə, məsələn, şəxsi inkişaf, sağlam həyat tərz, cəmiyyətə xidmət, ekoloji savadlılıq və iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə və sair xidmət etməlidir [4, s.22].

Qeyd olunanları və mövzu üzrə elmi ədəbiyyatın nəticələrini nəzərə alaraq, ömürboyu təh-

Sxem 1: Ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun əsas elementləri

sili təmin edən təhsil infrastrukturunun əsas elementlərini aşağıda göstərilən şəkildə sistemləşdirmək olar (sxem 1):

İnfrastrukturun əsas elementlərinin ayrıca təhlilinə keçid etmədən öncə infrastruktur ilə bağlı ümumi şəkildə qeyd etmək olar ki, belə təhsil infrastrukturunu əsas diqqəti əldə olunan (və gözlənilən) öyrənmə nəticələrinə yönəltməklə müxtəlif təhsil formaları (formal, qeyri-formal və informal), təhsil pillələri və səviyyələri arasında vəhdəti və varisliyi təmin edir, təhsilin əlçatanlığının və cəlbediciliyinin (əvvəlki bilik və bacarıqlar nəzərə alınmaqla qısaldılmış təhsil müddəti) artırılmasını hədəfləyir və qeyd olunanların icrası üçün insanlara dəstək mexanizmlərinin təklif olunmasını nəzərdə tutur [7].

Sözügedən infrastrukturun əsas elementləri ilə bağlı ölkəmizdəki vəziyyətə gəldikdə isə, təhlilin nəticələri aşağıdakı qaydada ümumiləşdirmək olar:

— Qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə edilmiş səriştələrin tanınması mexanizmlərinin formalaşdırılması üzrə son illər ərzində mühüm işlər görülsə də, xüsusilə ilk peşə təhsili səviyyəsi üzrə belə mexanizmlərin qurulması, belə xidmətlərdən istifadə geniş populyarlıq qazanmayıb [8].

— Kredit toplanması və transferi sistemi də hazırda ölkədə natamam formada tətbiq olunur. Belə ki, hazırda kredit sistemi ali təhsilin bakalavriat və magistratura, həmçinin orta ixtisas və yüksək texniki peşə təhsili səviyyələrində tətbiq olunur. Vəziyyətin belə olması insanların hər bir təhsil səviyyəsində kredit toplamasına imkan yaratmır. Bu da öz növbəsində toplanmış kreditləri nəzərə almaqla öyrənənlər üçün qısaldılmış təhsil müddətlərinin tətbiqini hazırkı mərhələdə qeyri-mümkün edir.

— Ölkəmizdə ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi qəbul edilsə də, bu sənəd ömürboyu təhsilin təşviqində effektiv bir alətə çevrilə bilməmişdir. Buna əsas səbəblər olaraq adıçəkilən sənədin kommunikasiya məqsədli sənəd olmasını, yəni onun əsas məqsədinin ölkədəki mövcud kvalifikasiya səviyyələri haqqında məlumatlılığın artırılması olmasını, habelə onun əsas tərkib hissəsi hesab olunan kvalifikasiya deskriptorlarının (hər bir kvalifikasiya səviyyəsi üzrə əsas təlim nəticələri) ümumiləşdirilmiş formada təsvir edilməsini göstərmək olar. Qeyd olunanlar sənədin praktiki bir alətə çevrilməsinə maneə yaradır.

— Distant təhsil “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təhsilalma formalarından biri kimi müəyyənəndirilsə də, hazırda ölkədə distant təhsil tanınması mexanizmi kifayət qədər inkişaf etdirilməmişdir [9]. Buna əsas səbəblərdən biri olaraq tədqiqat çərçivəsində həyata keçirilmiş müsahibələrdə distant təhsilin keyfiyyətinə nəzarətdə boşluqlar göstərilmişdir.

— Qəbul mexanizmləri ilə bağlı elmi ədəbiyyatda əsasən ali təhsil müəssisələrinə alternativ qəbul mexanizmlərinin yaradılmasından söhbət gedir. Burada əsas məqsəd müxtəlif seqmentlərdən olan şəxslər üçün ali təhsilin əlçatanlığının artırılmasıdır. Hazırda Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinə əsas qəbul mexanizmini Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən həyata keçirilən qəbul imtahanlarında iştirak təşkil edir [10]. Bundan əlavə, subbakalavr peşə-ixtisas dərəcəsinə yiyələnmiş şəxslər, yəni yüksək texniki peşə təhsil səviyyəsinin və orta ixtisas təhsil pilləsinin məzunları, qəbul imtahanlarında iştirak etmədən ali təhsil müəssisələrinə qəbul üçün müsabiqədə iştirak edə bilirlər. Belə mexanizmlər yaradılsa da, onlar yüksək ictimai tələbatla üzləşməmişdir. Bundan əlavə, müsahibələr zamanı ali təhsildə qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə olunmuş səriştələrin tanınması sisteminin olmadığı da vurğulanmışdır. Məsləhət və dəstək

xidmətlərinə gəldikdə isə, hazırda belə xidmətlər əsasən peşəyönümlüdür [11].

— Yəni müxtəlif seqmentlərdən olan insanların təhsil trayektoriyalarının formalaşdırılması istiqamətində, məsələn qeyri-formal və informal təhsil vasitəsilə əldə olunmuş səriştələrin tanınması və onun nəticələrinə uyğun olaraq fərdlər üçün yeni təhsil trayektoriyalarının müəyyənləşdirilməsi üzrə dəstək xidmətləri və sair, mövcud deyildir. Belə xidmətlərin sistemləşdirilməsi üçün zəruri amillərdən biri yuxarıda qeyd olunan digər elementlərin tam işlək vəziyyətə gətirilməsidir.

Problemin aktuallığı. Ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması təhsilin inkişafı üzrə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Strategiyasının əsas strateji istiqamətlərindən biri kimi müəyyən olunmuşdur. Bu səbəbdən belə təhsil infrastrukturunun mahiyyətinin başa düşülməsi, onun əsas elementlərinin təhlili qeyd olunan Strategiyanın effektiv icrasının təmin edilməsi baxımından çox aktualdır.

Problemin elmi yeniliyi. Ömürboyu təhsil anlayışının tərfi Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsində verilsə də, ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunu dedikdə nəyin nəzərdə tutulduğu və bu infrastrukturun ilə bağlı Azərbaycandakı vəziyyət elmi baxımdan araşdırılmamışdır. Bu məqamı məqalənin elmi yeniliyi kimi dəyərləndirmək olar.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Araşdırmanın nəticələri ömürboyu təhsili təmin edən təhsil infrastrukturunun yaradılması istiqamətində görülmə işlərin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və nəticəliliyin təmin edilməsi baxımından əhəmiyyətliyə.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası // 24 oktyabr 2013-cü ildə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2013.
2. Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi // 18 iyul 2018-ci ildə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2018.
3. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı // 19 yanvar 2015-ci ildə təsdiq edilmişdir. – Bakı, 2015.
4. Making lifelong learning a reality: A handbook / UNESCO Institute for Lifelong Learning. Hamburg, 2022.
5. Education 2030. Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all / UNESCO. Incheon, 2015.
6. Conceptions and realities of lifelong learning. Background paper prepared for the 2016 Global Education Monitoring Report, Education for people and planet: Creating sustainable futures for all / UNESCO Institute for Lifelong Learning. Hamburg, 2016.
7. International trends of lifelong learning in higher education / UNESCO Institute for Lifelong Learning. Hamburg, 2023.
8. Vətəndaşların peşə təhsili üzrə qeyri-formal və informal təhsil formaları vasitəsilə əldə etdikləri bilik, bacarıq, səriştə və təcrübənin qiymətləndirilməsi və tanınması məqsədilə imtahanın keçirilməsi və onlara peşə ixtisasını təsdiq edən sənədin verilməsi Qaydası // 5 avqust

2020-ci ildə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2020.

9. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 19 iyun 2009-cu ildə qəbul edilmişdir. Bakı, 2009.

10. Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinə tələbə qəbulu Qaydaları // 8 fevral 2017-ci ildə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2017.

11. Peşəyönümünə dair məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi Qaydası // 11 iyun 2019-cu ildə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2019.

A.И. Бабаев

Основные элементы образовательной инфраструктуры, обеспечивающей обучение на протяжении всей жизни, и состояние их реализации в Азербайджане
Резюме

Принимая во внимание, что создание образовательной инфраструктуры, обеспечивающей обучение на протяжении всей жизни, является одним из основных приоритетных направлений Государственной стратегии Азербайджанской Республики по развитию образования, в статье анализируется сущность такой образовательной инфраструктуры. К основным элементам образовательной инфраструктуры, обеспечивающей обучение на протяжении всей жизни, относятся механизмы признания компетенций, приобретенных посредством неформального и неофициального обучения, Рамка квалификаций, система накопления и перевода кредитов, возможности дистанционного обучения, механизмы приема в высшие учебные заведения, а также службы поддержки. В статье также прокомментировано нынешнее состояние работ, проводимых в Азербайджане по вышеуказанным направлениям, в том числе имеющиеся недостатки.

A.I. Babayev

The main elements of the education infrastructure ensuring lifelong education and the state of their implementation in Azerbaijan
Summary

Considering that creating an education infrastructure that ensures lifelong education is one of the main priorities of the State Strategy of the Republic of Azerbaijan for the development of education, the article analyzes the essence of such an education infrastructure. The main elements of the education infrastructure that ensures lifelong education include mechanisms for recognizing competencies acquired through non-formal and informal learning, the Qualifications Framework, the credit accumulation and transfer system, distance learning opportunities, mechanisms for admission to higher education institutions, as well as information and guidance services. The article also describes the current state of the work done in the above-mentioned areas in Azerbaijan, including the existing shortcomings.

Redaksiyaya daxil olub: 16.01.2025